

BOLALARNING BILISHGA BO'LGAN QIZIQISHINI MODEL ORQALI SHAKLLANTIRISH

Maxmudova Gulandon Baxtiyorovna

Fan va texnologiyalar universiteti

"Pedagogika" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarning bilishga bo'lgan qiziqishini model orqali oshirish, bolalarga obyektlarning xususiyatlari va munosabatlarini mustaqil ravishda o'zlashtirishga imkon berishi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Bolalar, obyekt, bilish, model, xususiyatlar, munosabatlar, xayol – idrok, fikrlash.

ПОВЫШЕНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА ДЕТЕЙ С ПОМОЩЬЮ МОДЕЛИ

Махмудова Гуландон Бахтияровна

университет науки и технологий

Преподаватель кафедры "педагогика"

Аннотация: В данной статье освещается повышение познавательного интереса детей через модель, позволяющее детям самостоятельно усваивать свойства и отношения предметов.

Ключевые слова: Дети, объект, познание, модель, свойства, отношения, воображение – восприятие, мышление.

INCREASING CHILDREN'S INTEREST IN KNOWING THROUGH THE MODEL

Makhmudova Gulandon Bakhtiyorovna-

University of Science and technology

Teacher of the Department 'pedagogy'

Annotation: This article covers how increasing children's interest in cognition through a model allows children to independently assimilate the properties and relationships of objects.

Keywords: Children, object, cognition, model, characteristics, relationships, fantasy – perception, thinking.

Dunyo obyektlari va hodisalarini idrok etish bilan, bilish boshlanadi. Boshqa barcha bilish shakllari - eslash, fikrlash, xayol - idrok tasvirlari asosida qurilgan, ularni qayta ishlash natijasi hisoblanadi. Shu sababli, to'liq idrokka tayanmasdan normal aqliy rivojlanish mumkin emas.

Bolalar maktabgacha ta'lim tashkilotida sensor (hissiy) modellashtirish, chizish, konstruksiyalash haqida bilib oladi, tabiiy hodisalar bilan tanishadi, matematika va savodxonlik asoslarini o'zlashtira boshlaydi. Ushbu yo'nalishlarning barchasida bilim va ko'nikmalarni egallash obyektlarning tashqi xususiyatlariga, ularni hisobga olish va foydalanishga doimiy e'tiborni talab qiladi. Shunday qilib, rasmdagi tasvirlangan obyektga o'xshashlikni olish uchun bola shakli, rangining o'ziga xos xususiyatlarini aniq tasvirlashi kerak. Konstruksiyalash obyektning shakli (namunasi), uning qurilishi bo'yicha tadqiqotlarni talab qiladi. Bola makondagi qismlarning o'zaro bog'liqligini bilib oladi va namunaning xususiyatlarini mavjud materialning xususiyatlari bilan o'zaro bog'laydi. Bilish jarayonining rivojlanishi kompetensiyalarini shakllantirish geometrik shakllar va ularning turlari bilan tanishishni, o'lchamdagi obyektlarni taqqoslashni o'z ichiga oladi.

Sensor tarbiyalash bolalarda obyektlarning tashqi xususiyatlarining umumiy qabul qilingan namunalari – sensor etalonlar haqidagi g'oyalarni shakllantirish juda muhimdir. Yorug'lik va to'yinganlik nuqtai nazaridan spektrning yetti rangi va ularning soyalari sezgir rang meyorlari, shakllar ma'lumotidagi geometrik shakllar, o'lchamlar - o'lchovlarning metrik tizimi sifatida ahamiyat kasb etadi. Eshitishni idrok etishda ma'lumotlarning turlari mavjud (bu ona tilining fonemalari, baland tovushli munosabatlari) va ularning o'ziga xosligi ta'mga, hidli idrokga ega.

Sensor modellashtirishni o'zlashtirish - bu uzoq va murakkab jarayon bo'lib, u maktabgacha yoshdagi bolalik doirasi bilan cheklanmaydi va o'z tarixiga ega. Sensor standartni o'rganish - bu u yoki bu xossa (xususiyati)ni to'g'ri nomlashni o'rganishni anglatmaydi (chunki juda murakkab bo'lmagan Pedagog-tarbiyachilar ba'zan o'ylashadi). Har bir xossasi (xususiyati) turlarini aniq bilish va, eng muhimi, turli xil holatlarda turli xil obyektlarning xususiyatlarini tahlil qilish va ta'kidlash uchun bunday taqdimotlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lish kerak. Boshqacha qilib aytganda, sensor modellashtirishni o'zlashtirish-bu moddalarning xususiyatlarini baholashda ulardan "o'lchov birligi" sifatida foydalanishdir.

Ushbu xususiyatlar bilan tanishish maktabgacha ta'lim tashkilotida sensor modellashtirishning asosiy mazmunini tashkil etadi. Va bu tabiiydir, chunki aniq shakl, o'lcham va rang haqiqiylik obyektlari va hodisalarining vizual tasvirlarini shakllantirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maktabda ko'plab o'quv fanlarini muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun shakl, hajm, rangni to'g'ri idrok etish zarur va ko'pgina ijodiy faoliyat turlari uchun qobiliyatlarni shakllantirish unga bog'liqdir.

Maktabgacha yoshdagi bola atrofidagi dunyoga ma'lum qiziqish bilan kerakli ma'lumotni olish uchun yetarli vositaga ega emas, shuning uchun tarbiyachidan unga insoniyat tomonidan ishlab chiqilgan va yangi narsalarni o'zlari mustaqil kashf qilishlariga imkon beradigan bilimlarni o'zlashtirishga yordam berish talab qilinadi. Shu munosabat bilan modellashtirishni o'zlashtirish imkoniyatlarini o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan obyektlarning xususiyatlari va munosabatlarini bilish vositasi sifatida ko'rib chiqamiz.

Ba'zi xususiyatlar va munosabatlar (rang, o'lcham, shakl) bolalar tomonidan to'liq o'zlashtiriladi. Bolalar o'zaro munosabatlarni o'rnatadilar, oddiy mantiqiy aloqalarni muvaffaqiyatli tushunadilar, izohlaydilar. Boshqa xususiyatlar va munosabatlar yetarlicha

chuqur o'zlashtirilmagan, bolalar sensor ma'lumotlarni aniqlashda qiyinchiliklarga duch kelishadi, taqdimnomalar hajmlarini "aralashtirish" (masalan, atamalar noto'g'ri ishlatiladi - og'ir o'rniga katta, yengil o'rniga yumshoq va boshqalar). Xususiyatlar va munosabatlarning rivojlanishidagi notekislik, xususiyatlarning o'ziga xos xossalari (ularning namoyon bo'lish tezligi, jiddiylilik darajasi) bilan, shuningdek, ularni bilish usullarini mohirlik darajasi bilan ham bog'liqdir. Xususiyatlar va munosabatlar rivojlanishining past darajasi, ularning "xiralashishi", bizning fikrimizcha, quyidagi sabablarga bog'liq:

Mavjud amaliyotda sensor idrok (taqdimnoma)larini yetarlicha kengaytirmasdan, kognitiv operatsiyalarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilgan. Xususiyatlar va munosabatlar to'g'risidagi g'oyalarning kengayishi va chuqurlashishi yo'l davomida sodir bo'ladi, buning natijasida ongning sensor (hissiy) va mantiqiy tarkibiy qismlari o'rtasidagi aloqada bo'sh joy (tirqish) mavjud.

Xususiyatlar va munosabatlarni alohida o'rganish har doim ham dunyo obyektlarini tizimli ko'rish rivojlanishiga yordam bermaydi. Shunday qilib, shakli va o'lchami matematik xususiyatlar va munosabatlar deb qaraladi, rang vizual (ko'rsatish) faoliyat bilan bog'liq, qo'pollik tabiiy bilimlar bilan bog'liq. Tarkibni usullarga ko'ra ajratish obyektlar haqida xuddi shunday alohida g'oyalarni ishlab chiqishda aks etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash dasturlarida xususiyatlar va munosabatlarning mazmuni birlashtirilgan, bolalar tomonidan ularni o'rganish g'oyalari va ko'nikmalarining aniq ta'rifi yo'q.

Bolalar faoliyatini tashkil etishning bir shakli, obyektlarning xususiyatlari va munosabatlarini o'zlashtirishning aniqlangan xususiyatlarini hisobga olish va bolalarning ongda mustaqilligi namoyon bo'lishiga hissa qo'shishi, tajriba o'tkazish bilan bir qatorda amaliy va kognitiv muammolarni hal qilish, o'yin va o'yin mashqlari hisoblanadi.

Turli xil tarkiblarni modellashtirish, obyektlar va modellarni taqqoslash, modellar yordamida o'yinlar va o'yin mashqlarini o'tkazish shakllarining o'zgaruvchanligi quyidagilarga imkon beradi:

- o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan obyektlarning xususiyatlari va munosabatlarini bilish vositasi sifatida modellashtirishni o'zlashtirish tizimini doimiy ravishda murakkablashtiradi, semiotik funktsiyani bajarish, mazmunini, modelini va mohiyatini bilish ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- modellardan foydalanishda modelning o'zi va uning atrofidagi dunyo haqidagi yangi bilimlarni maqbul ravishda birlashtirgan holda har xil turdagi modellardan foydalanish (tarkibni aks ettirish, tarkibning shartlilik darajasi, ifoda qilish usuli bilan);
- predmet (buyum)-rivojlantiruvchi muhitni boyitish orqali modellashtirish va kundalik faoliyatda foydalanish orqali bilish tajribasini to'plash;
- bolalarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish, dunyo obyektlari va hodisalarining xususiyatlarini kuzatish va tajriba qilish istagini uyg'otish.

Bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda har qanday guruh uchun qiziqarli o'yinlarni konstruksiyalash (qurish) mumkin. Bunday o'yinlarning umumiy maqsadi - bu model orqali obyektlarning xususiyatlari va munosabatlari haqida bolalarning fikrlarini kengaytirish va chuqurlashtirish. O'yinlar va tadqiqotlar uchun material birinchi qarashda

"tanish" bo'lishi mumkin: o'yinchoqlar, tabiiy, chiqindilar, tarbiyachining atrofidagi har qanday narsalar. Xuddi shu obyektlarni tekshirish paytida turli xil shakllar va tarkibiy qismlardan foydalanish bolaga obyektning xilma-xilligi, munosabatlari va aloqalarini "ko'rish" imkonini beradi, odatiy, tanish narsalarga qiziqishini faollashtiradi. Shuni esda tutish kerakki, model faqat tarkibni tushunish vositasi, "yordamchi-maslahat", shuning uchun u haqiqiy xususiyatlar va munosabatlarni o'zgartirmasligi kerak. Modellar faqat tadqiqotlarni yo'naltirishi, mavhum xususiyatlarga yordam berishi, aloqalarni tizimlashtirish va umumlashtirish va o'lchash vositasi sifatida harakat qilishi mumkin.

O'yinlarning afzalligi, ularning mushkulligi va individual ravishda u yoki bu bola bilan, shuningdek har xil bolalar guruhlari bilan amalga oshirish shakllarining o'zgaruvchanligidan iborat.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashning birinchi bosqichida, uning maqsadi obyektlarning xususiyatlari va munosabatlarini ta'kidlash uchun modeldan amaliy foydalanish tajribasini to'plash, modelni idrok etish, almashtirish "Rasm yaratish", "Topishmoq", "Uychalar xossalari", "Xazinalar", "Daraxt toji nima?" va h.k. kabi o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi. Model va haqiqiy obyektlarning o'yinlarini taqqoslash, maktabgacha yoshdagi bolalarga obyektning turli xususiyatlarini muvaffaqiyatli ajratish, mavhumlashtirish va obyektning uning xususiyatlari va munosabatlari birligida ko'rish imkoniyatini beradi. Modelning o'ziga xosligi uning mazmunini tushunishga yordam beradi va bolalar tomonidan "haqiqiylik - model" aloqasini muvaffaqiyatli o'rnatilishini ta'minlaydi. O'yinlarning o'zgaruvchanligi, g'ayrioddiy shakllar, xususiyatlarning kulgili belgilari o'yinda bolalarda hissiy qiziqish uyg'otadi, obyektlarni mustaqil tekshirish, xususiyatlarni ajratib ko'rsatish istagi paydo bo'ladi. O'yin model orqali obyektlarning xususiyatlarini rivojlantirish xususiyatlarini maqbul ravishda hisobga olishga imkon beradi. O'rta maktabgacha yoshdagi bolalar amaliy vaziyatda "haqiqiylik-model" munosabatlarini, buni tushuntirib berishdan ko'ra, o'rnatgan ma'qul buladi.

"Haqiqiylik-model" munosabatlarini o'rnatishning muvaffaqiyati predmet va model o'rtasidagi o'xshashlik darajasiga bog'liq. Agar model predmet bilan o'xshashlikni saqlamasa, bolalarga aloqa o'rnatish qiyin kechadi. O'yinlarda predmetning xususiyatlari va ularning belgilarini taqqoslash zaruriyati bu munosabatlarni o'rnatish qobiliyatini rivojlantirishga imkon beradi, obyektlarni o'rganishga qiziqishni oshiradi.

Ishning ikkinchi bosqichi bolalarning munosabatlarni o'rnatishda modeldan foydalanish, moslashish, voqelik (haqiqiylik) va modelni taqqoslash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Shu bilan birga, bolalar modelni munosabatlarni o'lchash vositasi sifatida o'zlashtiradilar. Ular "Sehrli fotosurat", "Sehrli kompyuter", "Biz nimani bilamiz?", "Biz mehmonlarni joylashtiramiz" va hokazo o'yinlarda ishtiyoq bilan qatnashadilar. Modelning "parchalanishi", uning o'rnini bosuvchi elementlarning mavjudligi modelni o'rganishda bolalarning harakatlarini kengaytirishga, mustaqillik va munosabatlarni o'rnatishga bo'lgan qiziqishni oshirishga imkon beradi.

Modelning ko'rgazmaliligi bolalarga obyektlarning xususiyatlari va munosabatlarini mustaqil ravishda o'zlashtirishga imkon beradi. Modellar bilan o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri - bu bolalarning mazmunga, haqiqiylik va modelga bo'lgan hissiy

munosabatidir. Bolalar o‘zlarining hissiy tajribalarini modelning mazmuniga yetkazadilar, uni to‘ldiradilar, tasvirlarni yaratadilar. Biror narsani tasvirlashda ular o‘zlari uchun mazmunli bo‘lgan narsalarni ta’kidlaydilar. Shunday qilib, o‘lchovli nisbatni o‘lchashda, maktabgacha yoshdagi bolalarning yarmidan ko‘pi shakllarni belgilagan: "tog‘lar", "oila: ona va qiz", "bu ayiqlar shunaqa." Bolalar shakllar bilan o‘ynashdi, qahramonlar uchun nusxalarni ixtiro qildilar. O‘yinlarning o‘zgaruvchanligi, qahramonlarni tanishtirish imkoniyati, motivlarni o‘zgartirish (qahramonga yordam berish, xatolarni tuzatish, raqobat va boshqalar) bolalarga bilish mazmuniga hissiy munosabat ko‘rsatishga yordam berdi.

Ishning uchinchi bosqichining maqsadi - bolalarda kattalarni va mustaqil faoliyat bilan birgalikda fikr (taqdimnoma) larni umumlashtirish, sxemalashtirish uchun modeldan foydalanish ko‘nikmasini rivojlantirishdir. "Umumiy xossalar", "O‘xshadi – o‘xshamadi", "Oilani toping" va hokazo o‘yinlar turlarini o‘zlashtirish.

Tarbiyachilar modellardan foydalanib, ular obyektlarda muvaffaqiyatli umumiy-farqlaydilar, obyektlarni tashkil etadilar va guruhlaydilar. Quvnoq o‘yin amaliy harakatlarning imkoniyati, o‘yinda bir nechta bolalarning ishtirok etishi o‘yinli harakatlarga qiziqishni oshiradi: tartiblashtirish va guruhlash.

Xulosa o‘rnida bolalarning yoshini inobatga olgan holda, o‘yinlarni raqobatbardosh usulda o‘tkazish maqsadga muvofiq emas. O‘yinlarga qiziqishni kuchaytirish uchun siz bolalarni to‘g‘ri javob uchun (kichkina rasm, marka, yegulik, ruchka, qalamlar)" bilan mukofotlashingiz" mumkin.

O‘yinlarni o‘zlashtirish davomida maktabgacha yoshdagi bolalar bilan birgalikda siz o‘yinlarning yangi variantlari, xususiyatlar va munosabatlar shartli belgilari bilan tanishishingiz, modellarni o‘zgartirishingiz mumkin.

O‘yinlarning ketma-ketligi, ularning tarkibining murakkabligi, xatti-harakatlar shakllarining o‘zgaruvchanligi, ishlatilgan modellarning xilma-xilligi, maktabgacha yoshdagi bolalarga modelning turli funksiyalarini - bilish, nazorat qilish, vazifalarni bajarilishining to‘g‘riligini baholash vositasi sifatida egallashga imkon beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Ирисбаева Ё. У. ТЕОРИЯ ДЕТСКОЙ ИГРЫ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ //Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста. – 2023. – С. 26-32.

2.. Календарова З.К. Мактабгача таълим: келажак ислохоти// Илим ҳам жамийет. – Нукус, 2018. - № 1. – Б. 65-66.

3. I.V.Grosheva, L.G.Evstafeva, D.T.Maxmudova, SH.B.Nabixanova, S.V.Pak, G.E.Djanpeisova. // - “Ilk qadam” Maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi. Toshkent, 2018.-59 b.

4. O'tbosarovna I. Y. IMPROVING THE PROFESSIONAL PEDAGOGICAL PREPARATION OF STUDENTS TO INTERACT WITH CHILDREN'S MECHANISMS //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2022. – T. 2. – №. 1.5 Pedagogical sciences.

5. Eraliyeva, Z. (2023). MTT NING MAKTABGA TAYYORLOV GURUHLARIDA BOLALARNI MANTIQIY FIKRLASH VA BAHS MUNOZARALI VAZIYATLARDA YECHIM TOPISHGA VA BADIY NUTQQA O‘RGATISH. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(18).
извлечено от <https://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/19>

6. Yo I. MULOQOT JARAYONIDA BOLA SHAXSINI RIJOVLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 165-169.